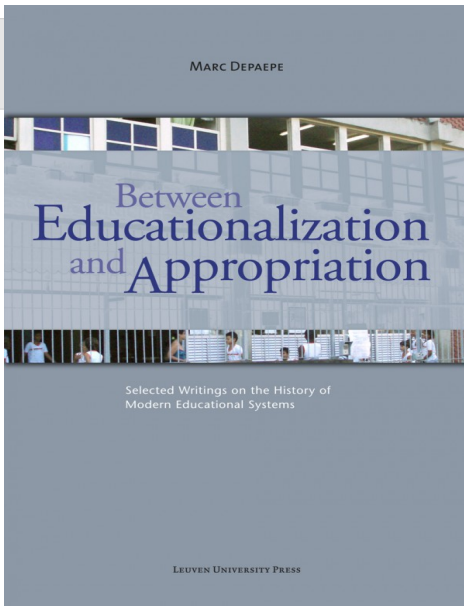

6. Silver, C. (2013): *Conference-Report: CAQD Conference 2013*. Forum Qualitative Sozialforschung/Forum Qualitative Social Research, 14 (2). URL: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs1302249> Utolsó letöltés 2014. január 26.

Iskolázott gyarmatok, elsajátított diskurzusok

*Amati Gergely Márton**

Depaepe, Marc (2012): Between Educationalization and Appropriation. Leuven University Press, Leuven (Belgium).

Marc Depaepe a leuven-i katolikus egyetem professzorának talán legfontosabb írásait összegyűjtő *Between Educationalization and Appropriation* című tanulmánykötet egyik tanulsága, hogy a neveléstörténet maga nem csak egymást követő események sorozatának tényszerű elbeszélése. A neveléstörténet feladata a nevelés mint tárgy megértése a maga történeti, kulturális és szociális kontextusában. A neveléstörténet diszciplináris és intézményi keretei között akár szubverzióként is felfogható gondolatot demonstrálják *Depaepe* kutatói intenciói és teoretikai perspektívái. A belga neveléstörténész historiográfiai megközelítése alapvetően posztmodern jellegű. Ennek a szemléletnek a gyökerei az *Annales*-iskolában, a posztstrukturalizmusban, a kritikai jellegű társadalomtudományban, vagy *Michel Foucault* mentalitástörténeti munkásságában lelhetőek fel. Így *Depaepe* kutatói eszköztárában is megjelenik a kulturális kontextusban való gondolkodás, a kritikai attitűd és a „nagy narratívákkal” való szakítás.

Depaepe tudományterülete elsősorban a nevelés története, azon belül a neveléstörténet historiográfiája, elmélete és módszertana, jobban mondva egyfajta reflexív szemléletű neveléstörténet. Ezért a „neveléstörténet története” egyszerre képezi kutatásainak terepét és előadásainak tárgyát. Kutatási területe a belga nevelés és neveléspolitikai területe különös tekintettel az óvodai és az általános iskolai nevelésre. A szerző érdeklődési körébe tartozik továbbá a neveléstudományok, a nevelépszichológia és az úgynevezett experimentális pedagógia nemzetközi története is. Ugyanakkor egyedülálló interdiszciplináris kutatásokat végzett a Kongói Demokratikus Köztársaság, a valamikori Zaire gyarmati és gyarmatosítás utáni neveléstörténetének témájában. *Depaepe* tudományos munkásságának középpontjában állnak még a neveléstörténet és interkulturalitás összefüggéseinek napjainkban egyre nagyobb relevanciát nyerő kérdései. E felsorolásról elmondható, hogy a szerző tudományos munkásságának legszembetűnőbb, s a jelen kötet íásaiban is tükröződő attribútuma a folyamatos és tudatos, mondhatni szisztematikus perspektívaváltás, kutatási tárgyának több szempontú kontextuális megértése és újraértelmezése.

A *Between Educationalization and Appropriation* című kötet a szerző által vagy részvételével 1998 és 2012 között publikált cikkek angol nyelvű gyűjteménye, amely a leuven-i egyetem saját kiadásában jelent meg, papírkötésben. A könyvet *Depaepe* szerzőként és nem szerkesztőként jegyzi, azonban számos az anyagban szereplő cikk társszerzőkkel készült. A kötetet különféle témájú írások laza szövedéke alkotja, s ezért annak olvasása az egyre inkább specializálódó kutatói individuumnak nehezebbre eshet. Azonban az egymástól eltérő témák között olyan mély és szoros összefüggések is vannak, amelyek alapvetően *Depaepe* váltakozó perspektivikusságából és elméletképző igényéből fakadnak. A következőkben ebbe a perspektivikus és elméletképző attitűdbe kívánok érintőleges betekintést nyújtani.

A *Between Educationalization and Appropriation* című kötet a szerző által vagy részvételével 1998 és 2012 között publikált cikkek angol nyelvű gyűjteménye, amely a leuven-i egyetem saját kiadásában jelent meg, papírkötésben. A könyvet *Depaepe* szerzőként és nem szerkesztőként jegyzi, azonban számos az anyagban szereplő cikk társszerzőkkel készült. A kötetet különféle témájú írások laza szövedéke alkotja, s ezért annak olvasása az egyre inkább specializálódó kutatói individuumnak nehezebbre eshet. Azonban az egymástól eltérő témák között olyan mély és szoros összefüggések is vannak, amelyek alapvetően *Depaepe* váltakozó perspektivikusságából és elméletképző igényéből fakadnak. A következőkben ebbe a perspektivikus és elméletképző attitűdbe kívánok érintőleges betekintést nyújtani.

* Doktorandusz hallgató, ELTE NDI Pedagógia-történet doktori program. Adminisztrátor, tanár, Fészek Waldorf Iskola, Solymár. amatigergelymarton@gmail.com

A könyv öt hozzávetőlegesen egyenlő terjedelmű részre tagolódik. A kötet első része kísérletet tesz arra, hogy a belga neveléstörténet főbb szakaszaiba vezesse be az olvasót. A második rész a címszóként is megjelenő „edukacionalizáció” (educationalization) fogalmát vezeti be és állítja párhuzamba a modern nyugati civilizáció születésével. A harmadikban a belga gyarmatosítás neveléstörténeti aspektusait vizsgálja a szerző. A negyedik rész a másik teoretikus címszót az „elsajátítás” (appropriation) fogalmát elemzi, a neveléstörténet gyakorlati és elméleti példáin keresztül. Az ötödik és egyben záró részben a szerző neveléstörténeti kutatási koncepciójához fűz elméleti és metodológiai megfontolásokat, javaslatokat, a könyv többi részéhez fűzött szelvényként.

Az egyes részek hűen érzékeltetik Depaepe a korábbiak során bemutatott és hangsúlyozott tagolt kutatói horizontját. A kötet szerkezetére és tartalmi felépítésére jellemző egyfajta sajátos didaktikainak tekinthető szerkesztés. Az esettanulmányokat tárgyaló részek után következnek a teoretikus érvénnyel rendelkező és egyben elemzési kategóriaként alkalmazható, a fogalmakat definiáló részek. Így az olvasó, miközben feldolgozza az olvasottakat, nem az elméletekhez keres példát, inkább a példák megismerését követően az elméletek szinte maguktól értetődővé válnak.

A könyv első részében a szerző a belga neveléstörténetet exponálja több egymástól eltérő jellegzetes nézőpontból. Egyetlen tematikus részbe sűrítve fejt ki az iskoláztatás és modernizáció, az egyház és oktatáspolitikai, a professzionalizáció és feminizáció kölcsönhatásait, valamint a gyermekkor szakralizációjának reformpedagógiai vetületét. Annak ellenére, hogy egyetlen ország neveléstörténeti eseményeit tekinthetjük át, a fejezetben a modernizálódó Európa iskoláztatásának kulcskérdései kerülnek elő. Az iskoláztatás a modern európai társadalom fundamentuma, kultúrájának hordozója, így integritásának megőrzése és fenntartása egyenlő a „nyugati civilizáció” megőrzésével és fenntartásával. Ebből kifolyólag az iskola, az iskoláztatás bármilyen jellegű veszélyeztetettségétől való félelem párhuzamba állítható annak összeomlásától, mondhatni „a Nyugat alkonyától” való félelemmel is. Ebben az Európa és az iskoláztatás összefüggéseit vizsgáló fejezetben bontakozik ki a szerző kritikai diskurzuselemző érzékenysége is. A diskurzusanalízis jelen esetben nem egy konkrét módszer, az általa értelmezett folyamatok inkább egy foucault-i értelemben vett lazán definiált diskurzusként foghatóak fel. A szerző különböző metodikai eszközök segítségével tesz olyan megállapításokat, mint hogy a tanárképzés feminizációjának kérdése nem értelmezhető a szélesebb szociológiai kontextus és diskurzus vizsgálata nélkül, valamint, hogy a gyermekkor szakralizációja inkább ered vallási előképekből, mint valós tapasztalatból.

A kötet második részének elméleti cikkeiben fejt ki az edukacionalizáció folyamatára, mint a nyugati civilizációt „elbeszélő” metanarratívájára vonatkozó elméletét. A nyugati kultúra, társadalom és hatalom, vagyis a nyugati civilizáció lényegi kontinuitását megőrző mechanizmusa nem más, mint maga az oktatási-nevelési rendszer. Legalább is a nemzetek, népek és osztályok tömegei számára – fűzhetjük hozzá. Depaepe sajátos teoretikus lényeglátással mutat rá arra az alapvető paradoxonra, amely a modernizáció során a tanár-tanító konkrét szándékirányultságot hordozó pasztorális kötelezettsége, azaz a represszív hatalom modellje és a tanulás felszabadító hatása, illetve az individuális tudásszerzés között bontakozik ki. Ez az ellenmondás alapvetően határozza meg a szerző pedagógiatörténeti szemléletmódját, aki ebből a paradoxonból értelmező-magyarító eszközt alakít ki. Elsődleges célja, hogy felhívja a figyelmet a nevelés történetében mítoszként szerveződő paradoxonokra és egyben azok leleplezését behelyezze a kutatói célkitűzéseinek fókuszába. Mivel ezek a paradoxonok és mítoszok a nevelés tudományos megközelítéseiben ugyanúgy fellelhetők, mint annak történetében, elengedhetetlen, hogy a pedagógiát történetileg konstruált és ezzel együtt tulajdonképpen konstituált entitásként tételezzük. Így láthatóvá válik, hogy a nevelés története mítoszokból, diskurzusokból és történetileg beágyazott percepciók komplex és relatív diszpozícióból áll.

A harmadik rész a belga történelem fekete foltját jelentő gyarmatosítást vizsgálja neveléstörténeti nézőpontból. Ezek a fejezetek hiánypótlóak, mivel a szociál- és kulturális antropológiai kutatások homlokterébe csak részben vagy alig kerül be az oktatás-nevelési rendszerek Európán kívüli adaptálásának, befogadásának, vagyis *elsajátításának* kérdése. A gyarmatosítás hosszú és véres időszakának patológikus jelleget öltő dichotómiája a Nyugat/Európa és a primitív/vad/bennszülött szembeállításában ragadható meg elsősorban. *Depaepe* érdeme, hogy ezt a tematikát a pedagógia szempontjából vizsgálva a pedagógia diszciplináris keretein túl is érvényes következtetésekre jut. Annak a folyamatnak a vizsgálata, amely a nyugati iskoláztatás bevezetését jelenti olyan gyarmati területeken, ahol az iskoláztatás európai vívmányai teljesen idegenek, bőséges és új tudást szolgáltat a gyarmatosító és gyarmatosított népek antropológiai percepciójáról és mentalitásáról. Tehát a modern nyugati kontextusban vizsgálat tárgyává tett pedagógia az antropológiai tudás számottevő kiszélesítésével bír. Az iskoláztatás egy idegen világban történő bevezetése az „europaizálás”/civilizálás és modernizálás sajátos, a direkt erőszakkal jóval kifinomultabb, hatásosabb eszköze. Ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy a gyarmatosító és a gyarmatosításban „felszabadító”, a felvilágosodás kanti programját a „vadakra” kiterjesztő hatásai a csak a mítoszok, diskurzusok és ideológiák mögé való betekintéssel vizsgálhatók a maguk autentikusságában.

A könyv negyedik részében az edukalizáció melletti másik elméletsszervező fogalom, az „elsajátítás” bevezetésére kerül sor a szerző mozaikszerűen egymás mellé helyezett tanulmányainak sorozatában. Az alapvetően az antropológia tudományterületéről származó fogalom már az előző gyarmati tematikájú részben is felsejlik, s részét képezi az értelmezés egészének, azonban „főszereplővé” csak a negyedik részben válik, méghozzá úgy, hogy a nevelés esztörténeti vizsgálódásai során alkalmazza a szerző a fogalmat. *Depaepe* ezeken a cikkeken keresztül arra törekszik, és arra ösztökéli olvasóját is, hogy a pedagógia diszciplináris-, mitikus-, paradigmatisz elmeleteit újraértelmezze és folyamatosan nyugvópont nélkül teoretizálja a teóriákat. Evidenciákat és mítoszokat dekonstruál a történettudomány és a diskurzusanalízis eszközeivel, úgy hogy az elsajátítás fogalmát kettős szinten hozza játékba. Egyrészt quasi ironikusan leplezi le az elsajátítás fogalmának darwinista hatását a katolikus és nem-katolikus pedagógia eszmei- és gyakorlati dimenzióiban. Másrészt „adaptálja”, saját elméleti megközelítésében elemzési perspektívájának szintjére emeli az elsajátítás fogalmát. A legkülönbözőbb elsajátítási formákat vizsgálja többek között a reformpedagógia, iskolaépítészeti vagy a pszichológia és pedagógia összefüggésében. Az elsajátítás fogalma alatt a szerző egy olyan sajátos tanulási folyamatot ért, amely az idegen tudás nem autentikus befogadását és alkalmazását jelenti. Az elsajátítás tárgya, azaz az elsajátított tudás a maga eredetiségében diszfunkcionális lehet, azonban az idegen környezetben, kultúrában történő alkalmazás során az elsajátított tudás új funkciót vagy jelentést kaphat, attól függően, hogy azt milyen perspektívából vizsgáljuk. Az elsajátítás fogalmának neveléstörténet-írásban való következetes alkalmazása azt az érzetet keltheti, mintha *Depaepe* szerint minden az ember, mint individuum által végzett tanulás az elsajátítás alapvető antropológiai jelensége, amely soha sem lehet teljes vagy maradéktalan. Másként fogalmazva elsajátítási folyamatról beszélhetünk az iskolai ismeretek és készségek elsajátításakor csakúgy, mint az egyes eszmék befogadásakor és alkalmazásakor. Ugyanakkor az individuális elsajátítással szemben áll az edukalizáció hódító, hatalmi alapokon nyugvó fogalma. Ez jeleníti meg azt a rendszert, amely a modern lét és élet elsajátításának, vagy másik perspektívából tekintve a modern Nyugat fennmaradásának biztosítója. Elméleti-módszertani szempontból meggondolandó, hogy a nevelés és annak történeti vizsgálata során a kutató nem juthat nyugvópontra, hanem az edukalizáció és elsajátítás fogalmi közötti térben kell pozicionálnia adott kutatásának tárgyát.

Az első négy rész módszertani és elméletkonstruáló megfontolásait a szerző az utolsó fejezetben összegzi. A francia posztmodern hagyomány területéről származó szellemi megközelítéseket, mint a diskurzusanalízist (*Michel Foucault*), a fogalmi dekonstrukciót (*Jaques Derrida*) és az önreflexiót (*Pierre Bourdieu*) a szerző terméke-